

stoljeća jer su mnoga pitanja toga burnoga razdoblja još uvijek neistražena ili zahtijevaju nove interpretacije.

Željko Cetina

La vittoria senza pace. Le occupazioni militari italiane alla fine della Grande guerra, a cura di Raoul Pupo, Bari: Laterza, 2014., 272 str.

U godini kada su Europa i svijet započeli s obilježavanjem stote godišnjice početka Velikoga rata, u Bariju je izdana knjiga *La vittoria senza pace. Le occupazioni militari italiane alla fine della Grande guerra*, djelo koje predstavlja rezultat višegodišnjega istraživanja i zajedničkoga napora talijanskih povjesničara Raoula Pupa, Andree Di Michelea i Giulije Caccamo. Pod uredničkim vodstvom jednoga od najpoznatijih talijanskih stručnjaka za suvremenu povijest sjevernojadranskoga područja te ujedno i autora u knjizi, Raoula Pupa, štivo predstavlja svjež pokušaj istraživanja razdoblja talijanske povijesti koje je uslijedilo nakon kraja Prvoga svjetskog rata, baveći se problemom teritorija koje je okupirala Talijanska Kraljevina nakon toga sukoba. Djelo je podijeljeno u tri veće cjeline i šest manjih poglavlja. Svaka je cjelina posvećena radu jednoga od trojice autora, dok ostala poglavlja služe kao pomagala za bolje razumijevanje istraženih tematika svakome tko tu knjigu uzme u ruke.

Djelo započinje „Premisom“ (V-XIV) koja služi Raoulu Pupu kao zamjena za uvod u istraživanje kojime se knjiga bavi. Na nekoliko stranica opisuje stanje u Italiji nakon Velikoga rata, analizirajući smjer djelovanja talijanske vanjske politike s posebnim osvrtom na geografska područja koje je Kraljevina smatrala svojim prioritetom nakon sukoba. Urednik sažeto i jasno opisuje talijanske težnje prema Albaniji, Africi, Anadoliji, istočnom Jadranu i Tirolu te čitatelja uvodi u prvu pravu cjelinu knjige, odnosno u rad Andree Di Michelea „L'Italia in Austria: da Vienna a Trento“ (3-72). Di Michele započinje svoje istraživanje opisujući talijanske teritorijalno-strateške težnje prema poraženoj Austriji, navodeći kako su oružane snage Kraljevine nakon primirja iz 1918. postale okupatorske snage koje su djelovale sve do Koruške i Innsbrucka, ali i Beča. Autor detaljno objašnjava kako su talijanske vlasti oduvijek gledale na Austriju kao na prirodna

neprijatelja usprkos vojnom savezu te su nakon rata bile izrazito zabrinute mogućnošću da Francuska stigne prije njih do austrijske prijestolnice i preuzme kontrolu nad središnjom Europom. Iz sličnoga su razloga poslani mali kontingenti talijanske vojske i policije ne samo na područje Austrije, već i u gotovo sve nove države proizišle iz bivše Austro-Ugarske Monarhije, koji su imali ulogu ne samo pokazivanja talijanske snage i interesa, već su trebali uspostaviti i prve diplomatske odnose s novim državama i prije njihova službenoga priznavanja. Međutim, kako objašnjava Di Michele, talijanske su snage često bile smatrane (pogotovo u Austriji) neprijateljskim te se stoga politika Kraljevine iz okupatorske morala pretvoriti u humanitarnu, odnosno temeljenu na pomoći lokalnom stanovništvu koje ih je gledalo s velikom dozom nepovjerenja. Ipak, potezi poput krađa umjetnina iz Beča, koje su bivale potom prebačene u Veneciju, samo su dolijevali novo ulje na još neugašenu vatru. Zatim Di Michele analizira vjerojatno jedini politički stav o kojem su Italija i novonastala Austrija mogle razgovarati zajedničkim jezikom, odnosno nastojanje obiju država da što više ograniče slavenske težnje prema teritorijima koji su se nalazili na tromedi tih država i dijelova nastanjenih slovenskim stanovništvom. Autor temeljito obrađuje motive koji su nagonili na zajedničko djelovanje dvoje dojučerašnjih neprijatelja te oblike usklađivanja diplomatskih aktivnosti u Parizu za vrijeme mirovnih pregovora i vojnu aktivnost na terenu. Di Michele istražuje i jedno drugo važno pitanje vezano za posljedice Prvoga svjetskog rata, odnosno pitanje etničkoga stanja na novim teritorijima koje je Talijanska Kraljevina anektirala. Opisuje proces prisvajanja Južnoga Tirola, uspoređujući pritom različite demografske karakteristike te regije te detaljno opisujući nacionalne osjećaje koji su dominirali u njezinim dijelovima – sumnju, nezadovoljstvo, siromaštvo, razaranje, jad i bijedu velikoga dijela civilne populacije. Nakon toga Di Michele se vraća praktičnim političkim pitanjima te istražuje načine djelovanja talijanskih vlasti na novim teritorijima. Na desetak stranica najprije analizira ulogu civilnih povjerenika i važnost zadržavanja austrijskih normi i zakona na područjima s većinskim njemačkim stanovništvom te se zatim bavi dvama različitim ideološkim pristupima prema navedenim teritorijima, opisujući sukob između iredentista koji su propagirali potpunu denacionalizaciju njemačkoga stanovništva i umjerenije struje koja je htjela „miran ulazak“ talijanske vlasti u politički život novih pokrajina. Posebnu pozornost autor pridaje i slučaju Innsbrucka, grada za koji su talijanske vla-

sti vrlo dobro znale da neće moći biti ukomponiran u talijansku državu, ali koji je prema nekima bio „srce i mozak svih tirolskih Nijemaca“. Naime, postojalo je strahovanje talijanske vlade da bi upravo s područja toga grada mogla krenuti inicijativa k stvaranju samostalnoga Tirola, države koja bi predstavljala svojevrsnu tampon-zonu između Italije, Austrije i Njemačke, ali koja bi istodobno imala i težnju pridruživanja Njemačkoj. To Italija nije mogla nikako prihvatiti te je stoga svoje postrojbe zadržala relativno dugo toliko duboko unutar austrijskoga teritorija. Posljednji dio Di Micheleova istraživanja posvećen je analizi politike prema civilnom stanovništvu koju su talijanske snage vodile ponajprije na području Innsbrucka. Radilo se, prema riječima autora, o „diplomaciji kruha“, tj. pokušaju da se pridobiju simpatije lokalnoga stanovništva zahvaljujući humanitarnoj pomoći. Autor zaključuje kako su talijanske vlasti bile svjesne skoroga povlačenja s toga područja zbog sklapanja mira s Austrijom, ali su htjele izgraditi dobar ugled koji bi im omogućio daljnji utjecaj na teritoriju koji su smatrali ključem *Mittleurope*.

Sljedeća cjelina knjige rad je Raoula Pupa „Attorno all’Adriatico: Venezia Giulia, Fiume e Dalmazia“ (73-160). Autor se bavi društveno-političkim stanjem koje se razvilo neposredno nakon kraja Prvoga svjetskog rata na području od Julijske krajine do Dalmacije. Prvi dio rada posvećen je različitim odnosima koji su se razvili između talijanske vojske i lokalnoga stanovništva na navedenim područjima, u kojemu Pupo naglašava pozitivno i radosno prihvaćanje talijanskih postrojbi na području Trsta ili priobalnih istarskih gradova, ali i negodovanje koje je pratilo kraljevske snage na području gotovo cijele Dalmacije (osim u Zadru). Autor naglašava velike poteškoće koje su pratile uspostavljanje civilne vlasti u dalmatinskim gradovima, gdje su se talijanske snage morale često uz diplomaciju koristiti i snažnom vojnom prisutnošću radi provođenja vlastitih odluka. Pupo ističe i posebnost Rijeke, grada čija je strateška vrijednost bila važna ne samo za slavenske i talijanske snage već i za francusku vojsku, zbog čega su tenzije u gradu bile na visokoj razini. Pišući o problematici povratka ratnih zarobljenika naglašava kako je samo u Trst u prvih mjesec dana nakon rata došlo otprilike 150 000 ljudi, koji su lutali po gradu bez ikakve kontrole. Naravno, takvo je stanje vrlo brzo prouzročilo jačanje kriminaliteta i bolesti, što je na koncu primoralo talijanske vlasti da pošalju vojsku da bi se situacija smirila. Međutim, na takvu se vrstu bivših zarobljenika gledalo relativno pozitivno,

za razliku od onih koji su se do samoga kraja rata borili na austro-ugarskoj strani, koji su nakon povratka bili smatrani prijetnjom Kraljevini. Štoviše, one koji su se vraćali iz Rusije često se smatralo mogućim revolucionarima, ljudima koji su sa sobom donosili ideje o boljševičkoj revoluciji. Osim tih grupa, Pupo opisuje i sudbine onih koji su za vrijeme rata odlučili pobjeći iz Austro-Ugarske u Italiju kako bi se ili odmakli od sukoba ili pridružili talijanskoj vojsci. Nakon detaljne analize demografsko-etničkoga problema, autor se u narednim stranicama bavi ekonomskom krizom koja je vladala na tim teritorijima. Spominje tako poteškoće vezane uz loše održavanje najvažnijih luka, problem vlasništva nad trgovačkim i linijskim brodovima i krizu industrije koja je patila zbog nedostatka strojeva koji su u većini slučajeva bili još u doba rata premješteni u neka strateški važnija područja. Značajan dio svojega istraživanja Pupo posvećuje i političkim prilikama koje su uslijedile nakon aneksije novih teritorija. Autor vrlo detaljno opisuje smjer kretanja nacionalističkih stranaka, bivših liberala, republikanaca, socijalista i novonastalih fašista, pronalazeći za svaku skupinu glavne motive koji su stajali iza uspjeha ili neuspjeha svake od njih. Pupo pronalazi zajedničku točku svih stranaka (isključujući socijaliste) u težnji da se promiče i dokaže talijanstvo novih teritorija, u kojima je sada prijetila, prema riječima tadašnjih vlasti, slavenska opasnost. Upravo su teškom odnosu između Talijana i Slavena posvećene sljedeće stranice njegovog rada, u kojima se usredotočuje ponajprije na problematiku dvojezičnosti i školstva. Talijanske su okupatorske vlasti obećanu dvojezičnost uspostavile samo u Dalmaciji, dok je školstvo na hrvatskom i slovenskom jeziku u Julijskoj krajini nerijetko bivalo ometano, a često zabranjeno zbog raznih trivijalnih motiva. Slične je naravi bio i sukob između talijanskih vlasti i mjesnoga klera. Naime, velik broj svećenika i biskupa s bivših austro-ugarskih područja nije pozitivno gledao na talijansku okupaciju te su stoga bili okarakterizirani kao prijetnja državi. Autor opisuje kako se taj sukob odvijao, ističući prijetnje i delinkventne radnje koje su se događale na štetu onih pripadnika Crkve koji su javno govorili protiv Talijanske Kraljevine (pogotovo tršćansko-koparski i krčki biskup). Posebnu pozornost pridaje i činjenici da je Vatikan u većini slučajeva bio podosta suzdržan pri biranju strane koju će podržavati, iako se ipak uglavnom opredjeljivao za onu talijansku. Analiza potencijalnih neprijatelja Italije nastavlja se slučajem socijalista, koje je vlast vidjela kao subverzivnu proaustrijsku skupinu koja je djelovala protivno načelima nove države. Pupo

ističe kako je problem socijalista bio ponajviše vezan uz priobalne istarske gradove i Trst jer su to bila industrijski razvijena područja, dok su Dalmacija i alpski dio nove Italije bili izvan procesa radničkoga organiziranja. Posljednji dio rada sintetizira načine na koje su se vlasti odnosile prema svim opisanim potencijalno opasnim grupama. Autor naglašava kako su postojala dva značajnija načina djelovanja, odnosno internacija i udaljavanje, te za svaki navodi približan broj onih koji su ih doživjeli. Zadnje su stranice istraživanja posvećene problematici održavanja javnoga reda i mira, s posebnim osvrtom na odnose između sigurnosnih službi i radničkih pokreta te Slavena.

Treći i posljednji istraživački rad u knjizi djelo je Giulije Caccamo „*Esserci a qualsiasi costo: Albania, Mediterraneo orientale e spedizioni minori*“ (161-222). U šezdesetak stranica talijanska autorica analizira imperijalističke težnje Kraljevine Italije nakon kraja Velikoga rata, koncentrirajući svoje napore ponajviše na odnos Italije prema Albaniji i istočnom Mediteranu. Prvi dio rada bavi se ekspanzionističkim željama Kraljevine prema albanskoj obali radi „kontrola Jadranskoga jezera“. Naime, albanska je obala bila od izrazite važnosti za talijansku vanjsku politiku koja je već duže vrijeme težila k potpunoj kontroli Jadranskoga mora te je stoga bilo ključno posjedovati tu obalu ili barem grad Valonu (Vlorë), koji se smatralo ključem Jadrana. Međutim, to je područje bilo želja i mnogih drugih država, između kojih su se isticale Austro-Ugarska, Srbija i Grčka. Jednom kada je Prvi svjetski rat započeo, Italija je mogla konačno početi djelovati i vojno. Caccamo vrlo sažeto, ali detaljno opisuje talijansko djelovanje na tom području za vrijeme svjetskoga konflikta, pružajući pritom čitatelju puno informacija o ratnim zbivanjima u Albaniji uopće. Puno pozornosti posvećuje i poslijeratnim vojno-diplomatskim previranjima koja su pogadala albanski teritorij. Radilo se o sukobu između talijanske i francuske politike na području pod zajedničkom kontrolom snaga Antante i pokušajima talijanskih vlasti da onemoguće jačanje grčkih ambicija na jugu države. Caccamo pritom vješto analizira i uspoređuje događaje na terenu, koji su bili često obilježavani oružanim sukobima raznih regularnih i paravojnih snaga, i diplomatska posredovanja koja su se vodila na Mirovnoj konferenciji u Parizu. Na koncu je nestabilnost albanske političke situacije dovela do povlačenja 1920. svih talijanskih postrojbi (osim jedne male skupine vojnika na području Valone) s toga teritorija i do redefinicije strateških inte-

resa Kraljevine na tom području. Autorica objašnjava da je mješavina krize u talijanskoj politici i buđenja albanskih nacionalnih težnji predstavljala u tom razdoblju prevelik zalogaž za bilo kakve ozbiljnije ambicije apeninske države. Sljedeće je stranice posvetila talijanskim ambicijama na području propadajućega Osmanskoga Carstva, opisujući motive koji su Kraljevinu naveli da pošalje određen broj svojih vojnika ponajprije oko Smirne (İzmir). Caccamo ističe kako su talijanske vlasti bile u izrazito podređenom položaju u odnosu na Englesku i Francusku po pitanju mogućnosti širenja vlastitoga utjecaja na tom teritoriju te kako su u određenom trenutku imale slabiju pregovaračku poziciju i od Grčke, koja se pozivala na brojnu grčku manjinu u Smirni. Frustriranost zbog nemogućnosti pridobivanja željenih teritorija rezultirala je čak i odlaskom talijanskih diplomata s Versajske mirovne konferencije, što se na koncu pokazalo katastrofalnom pogreškom jer je u međuvremenu grčkim snagama odobren ulazak u Smirnu. Na koncu, sve su talijanske postrojbe 1922. povučene iz Anadolije. Caccamo zatim istražuje talijansku avanturu na prostoru istočnoga Egejskoga mora, odnosno oko otočja Dodekaneza. Kraljevina Italija već je 1912. za vrijeme Libijskoga rata bila okupirala dobar dio toga teritorija kako bi spriječila Osmansko Carstvo u pokušaju opskrbljivanja napadnute Libije morskim putem. To je nakon kraja rata pružilo Italiji mogućnost boljšega položaja u pregovorima oko podjele osmanskoga teritorija, što se, unatoč negodovanju svih većih europskih sila, pokazalo kao dobra odluka. Poveći broj stranica autorica posvećuje i opisu odnosa između talijanske okupatorske vojske i lokalnoga grčkoga stanovništva, odnosu koji je vrlo često bio izrazito problematičan i nasilan. Posljednji je dio Caccamina rada temeljen na analizi manjih talijanskih ekspedicija, poput onih na području današnje Rusije od Kavkaza do Murmanskog te Bugarske i Šleske. Kako zaključuje autorica, potonje su ekspedicije većinom bile neuspješne, a motivi njihova pokretanja uglavnom su se zasnivali na pokušajima pokazivanja snage i utjecaja.

Posljednje poglavlje, „Considerazioni e confronti“ (223-242), poslužilo je autorima za iznošenje zajedničkoga zaključka te ima ujedno i funkciju povezivanja triju različitih, ali istovremeno vrlo sličnih istraženih tema. Di Michele, Pupo i Caccamo rabe zadnje stranice djela kako bi s jedne strane istaknuli razlike u pristupu talijanskih vlasti prema različitim okupiranim područjima, ponajprije na temelju toga je li se željelo određeni teritorij anektirati ili samo kontrolirati te s druge kako bi što bolje prikazali

odnos talijanskih postrojbi prema različitim etničkim skupinama. Na koncu, autori vrlo trezveno zaključuju da su često talijanske akcije bile vrlo loše isplanirane, dok se istovremeno u kontekstu natjecanja Kraljevine s drugim velikim silama gotovo svaki pokušaj dobivanja strateški važnijega teritorija pokazivao bezuspješnim. Knjigu dodatno obogaćuju sadržaji poput geografskih karata analiziranih teritorija, kazala imena i detaljnoga popisa literature, koji će svakome tko bude zaintrigiran ovom tematikom pomoći pri boljem razumijevanju talijanske politike poslije Prvoga svjetskog rata.

Djelo *La vittoria senza pace. Le occupazioni militari italiane alla fine della Grande guerra* vrlo detaljno i opširno istražuje izrazito kontroverzno razdoblje talijanske povijesti na medi između liberalizma i fašizma. Upravo u toj činjenici leži posebnost ovoga djela, čiji autori pomno i distancirano analiziraju sve procese koji su u delikatnoj fazi svjetske povijesti krojili budućnost Apeninske Države. Navedeno gotovo sveobuhvatno istraživanje poslijeratne vanjske politike Kraljevine Italije sasvim sigurno zaslužuje važno mjesto u talijanskoj historiografiji, ali se istodobno zbog svojega međunarodnoga karaktera nameće kao štivo koje će pronaći svoje mjesto na policama svih koji budu htjeli znati više o Europi nakon kraja Velikoga rata.

Diego Han

Lino Vivoda, *In Istria prima dell'esodo. Autobiografia di un esule da Pola*, Imperia: Edizioni Istria Europa, 2013., 227 str.

U izdanju Edizioni Istria Europa objavljena je 2013. knjiga Lina Vivode, rodenoga Puljanina i bivšega predsjednika Slobodne Općine Pula u egzilu, *In Istria prima dell'esodo. Autobiografia di un esule da Pola* (*U Istri prije egzila. Autobiografija jednoga pulskog ezula*). Podnaslov nas knjige upućuje na to da se radi o autobiografiji, što podrazumijeva korištenje faktografije i dokumenata te isticanje vlastitih stajališta po nekim pitanjima. Time se, prema formi, izdanje razlikuje od memoara (kao posebnoga oblika autobiografije), koji se oslanjaju isključivo na vlastita sjećanja i uspomene. Možemo ustvrditi da su upravo vlastiti pogledi i želje utjecale na metodološku nekonzistentnost autora, koja se sve više uočava kako se događaji kronološki bliže 1947. godini i odlasku u Italiju velike većine Talijana, pa tako i Vivode, iz Pule, koja postaje dijelom